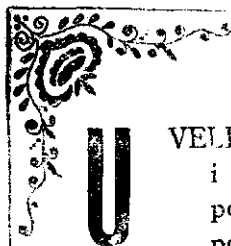

MISLI O NACIONALIZMU.

VELIKOM broju materijalnih i duhovnih, svijesnih i nesvijesnih sila, koje su stvarale i ravnale političko i kulturno zbivanje prošlog vijeka, a pokreću u glavnom javnim životom i danas, bez sumnje ponajvažnije mjesto zauzima ideja narodnosti. Pod njezinom blistavom egidom okupljali su se u raznim evropskim zemljama mladi i poduzetni ljudi; u njezinoj prisutnosti i pod inspiracijom njezina bića zamišljali su smione i prevratne nacрте; u njezinoj blizini zagrijavali su se onim silnim ognjem, koji je nevjerojatnom brzinom i snagom znao zahvatiti čitave zemlje, da ih baci u krvavi požar revolucije i rata, gdje su se rađale nove političke i državne jedinice. **Narod i njegova budućnost** bila je ona čarobna riječ, koja je poput ratne trublje budila od sna drjemovne energije ljudske naravi; glas, pred kojim bi umuknule bučne i žučljive razmirice; poklik, koji bi inače pocijepane i raspršene snaže ujedinjivao za plodonosan rad i mirnu utakmicu sa susjedima ili ih u želji za neograničenom ekspanzijom zavodio na svakojake nepravde i nasilja.

Staviše! Otkako je moderno čovječanstvo odbacilo pravoga Boga, ono neumorno i bez prestanka traži nova božanstva. Tako silna je čežnja ljudskog srca za transcendentnim, tako duboka potreba ljudske naravi, da se podvrgne i da služi nečemu, što je veće i trajnije od nje. Maglovita apstraktna božanstva, koja su — u zamjenu za »Boga Abrahama, Boga Izaka i Boga Jakova« — čovjeku nudale razne filozofije, nisu mogla da ga zadovolje. On ih se brzo zasitio i jedno po jedno ih odbacio. Napokon, čini se, našao si je u **naciji** idola po svom srcu i s oduševljenjem ga postavio na zapuštene i prazne svoje oltare. I Hegelovo apsolutno i Comteovo veliko biće, kakogod isprva bilo daleko, poprimilo je — odjeveno u žive narodne boje — oblik, koji je svakom pristupačan. Narod, to je utjelovljeni bog, a pojedinci uda njegovog

mističnog tijela. Pred njim će odsad napredni Evropljani otkrivati glavu; pred njim će na dani znak stati u šutnji i počitanju, pred njim će se polagano i svečano spuštati njegovi barjaci; njemu će prinositi najdragocjenije žrtve, darovati hekatombe krvi i života, pjevati mu zanosne himne i okititi ga svim atributima božanstva. Veličina i slava naroda postat će vrhovna norma svega djelovanja, zadnji cilj svih težnja i napora. Zato će odsada on definitivno suditi veličinu i vrijednost ljudskog života. Ne odnošaj k Bogu, odnošaj k narodu će odlučiti, koje će glave oviti aureola svetosti i zapasti čast oltara. Kao što Bog Izraelaca, tako će biti i ovaj bog »Deus zelotes«, Bog revnitelj, koji ne trpi drugih uza se. I on će kao prvu i najveću zapovijed proglasiti: »Ja sam Gospodin Bog tvoj, nemaj drugih bogova uz mene«. Tako će biti zacrtana pravila i metode odnošaja prema drugim narodima i označen duh vanjske politike.¹

Povijest se opetuje. Oblik se mijenja, a sadržaj ostaje uvijek isti. Duh idolopoklonstva, koji je okužio okolinu, pomalo se uvukao i u izabrani narod Božji, među vjernike same. Oni dakako u većini odbijaju od sebe načela poganskog nacionalizma, ako se njegovi pristaše usude otvoreno i javno ih ispovijedati. Ali njihovo vladanje nesumnjivo pokazuje, da su u dubini i oni zaraženi istim duhom. Religiozno uvjerenje nije dosta živo i jako, da bi moglo sputati i u prave granice svesti podivljalog demona. Zato je on preteo mah u njihovoj nutrini i nametnuo joj se vrhovnim gospodarom. Nacionalna pitanja najjače pokreću životom i apsorbiraju najbolji dio njihovih energija.

»Rari nantes in gurgite vasto«, tako bismo mogli nazvati one, koji se odupriješe valu narodnog oduševljenja te u sveopćem zanosu ostadoše hladni i nepomični, bez osjećaja i gluhi za bučne patriotske tirade. Vjerni načelima pozitivne filozofije oni se ne dadoše otrgnuti od solidnog tla konkretnih činjenica i osjetne realnosti. Čemu živjeti i žrtvovati za nešto neodređeno i isprazno, što negdje iznad pojedinaca u zraku lebdi te se rasplina, čim izbli-

¹ »La nationalité sera peut-être la religion unique de l'avenir«, piše sionista Izrael Zangwill. Tako se u francuskom parlamentu za rasprave o pitanju Ruhra i o mirovnom programu sv. Stolice odigrala značajna scena: Govornik, poznati Mare Sangnier među inim reče: Papa doziva u pamet načela morala. On je osudio pretjerani nacionalizam, koji je od domovine stvorio idola.

(Desnica i mnoge klupe u centru živahno ga prekidaju.)

M. Henry Ferrette. — To se zna, da je domovina idol.

U centru. — Domovina to je neka vrst religije.

Mare Sangnier. — Dovikuju mi, da je domovina idol. Odgovaram: upravo zato mora namjesnik Krista, koji je skršio idole, osuditi to idolopoklonstvo. (Veliko negodovanje na istim klupama.)

M. Henry Ferrette: Što vi tu govorite, to je pravi škandal. cfr. Vausard, Enquête sur le nationalisme; str. 403.

»Život« 1930. (XI) Br. 9.

že hoćeš da mu u lice zagleđaš? Čemu ostavljati svoje vlastite, realne i neposredne interese za neko utopijsko kolektivno biće i nesigurno zajedničko dobro? Gledamo li kritički, mirno i trijezno, onda postoje samo pojedinci i slučajne skupine pojedinaca i njihovi interesi, koje treba dovesti u neko ravnovjesje. A narod ostaje samo lijepa i zvučna fraza, kojom možeš pokriti svoje egoistične ciljeve i od naivnih i neupućenih izmamiti herojička djela požrtvovnosti.

Iza njih dolaze proroci crvene internacionale. obraćajući se najbjeđnijima, koje je domovina maćuhinski zanemarila, oni stvaraju novo pokoljenje, koje će pomesti stoljetne predrasude, porušiti sve granice, izbrisati umjetne razlike i uskrisiti društvo, gdje pojedinci ne će poznavati ni oca, ni majke, ni domovine, ni naroda i biti samo braća i sestre velike komunističke republike. I tako se osjećaji velikog dijela civilizovanog svijeta talasaju između dva oprečna pola: apoteoze naroda i bezobzirnog gaženja svih nacionalnih osjećaja. Nije čudo, da u tom nemirnom strujanju i ljudi dobre volje ne mogu uvijek naći sigurne i čvrste točke, odakle se posred tolikih stramputica otvara ravan i kraljevski put Istine. Kao što tolike druge lijepe, dobre i svete vrednote ljudskog života, tako je i nacionalizam niska sebičnost toliko zlorabila, tako iznakazila i uprljala, da se čiste ruke gotovo boje prigriliti ga.

Pa ipak je ljubav k narodu nesamo kao državnoj nego etničkoj i kulturnoj cjelini u svoj veličini i snazi ovjekovječena na najljepšim stranicama svetih knjiga starog Zavjeta. Gdje ćemo u čitavoj povijesti od početka do danas naći velikane, koji se u žarkoj i požrtvovnoj ljubavi k vlastitom narodu, u neslomivoj ustrajnosti i neustrašivoj obrani njegovih prava i svetinja mogu porediti sa starozavjetnim prorocima? Tko je ikad tako ljubomorno bdio nad srećom svog naroda; tko ikad s tako nepopustljivošću, upravo nametljivošću, tako strastveno i neumorno opominjao narod i vođe njegove pred pogibeljima i zabludama i dozivao ih na pravi put; tko je ikad tako potresno protužio nad nesrećom svog naroda; zanosio se s toliko uzvišene i divne lirike za njegovu slavu i veličinu, tko je ikad pokazao tako duboku i silnu privrženost kao jedan Izaija, Jeremija, Ezekijel ili nadahnuti pjesnik u Ps.: Na vodama Babilonskim sjedasmo i plakasmo spominjući se Siona. — O vrbama sred njega vješasmo harfe svoje. — Ondje iskahu, koji nas zarobiše, da pjevamo, i koji nas oboriše, da se veselimo: »Pjevajte nam pjesmu Sionsku!« — Kako ćemo pjevati pjesmu Gospodinovu u zemlji tuđoj? — Ako zaboravim tebe, Jeruzaleme, neka me zaboravi desnica moja. — Neka prione jezik moj za usta moja, ako tebe ne uspamtim, ako ne uzdržim Jeruzalema svrh veselja svojega.

U evanđelju sva ona čuvstva, koja u starom zavjetu vriju i šume neobuzdanom snagom svježih prirodnih sila, poprimaju mirnije i pitomije lice. Pa tako i ljubav k narodu izraelskom »Quaerite primum regnum Dei et iustitiam eius et caetera adjici-

entur vobis « (Mt. 6. 33) to je smjernica za Kristov rad. Osjećamo, kako ljubav za narod izraelski potisnuta u pozadinu intenzivnom brigom za vječno dobro duša, prigušena, suzdržavana, ali neumanjnom snagom teče kroz sve stranice evanđelja, da tek tu i tamo probije nenatkriljivim sjajem. U kakò divnoj sceni nalazi ona oduška u Lk 19 gl., kad se Isus okružen razdražanim mnoštvom i praćen veselim poklicima naroda približi Jeruzalemu i ugledavši ga gorko zaplače nad njim motreći u duhu tužnu sudbinu njegovu: »kad bi i ti znao u ovaj tvoj dan, što je za mir tvoj! Ali je sad sakriveno od očiju tvojih... Okružiti će te neprijatelji tvoji... I razbit će tebe i djecu tvoju u tebi i ne će ostaviti u tebi kamena na kamenu«.

Evanđelje je oplemenilo i preporodilo divlju i fanatičku narav Savlovu, i pretvorilo ga u Pavla, apostola naroda. Ali kako dubok narodni osjećaj i ponos iskače i u onim poslanicama, gdje se apostol bori za jednakost svih naroda u Kristu.³

Diljem stoljeća isticali su se tako najbolji sinovi sv. Crkve u istinskoj, dubokoj i žarkoj ljubavi k narodu, kojemu su pripadali. Sv. Ivanu Aršku (da samo najbliže spomenem) možemo nazvati: kanonizovana ljubav k svom narodu. Za vrijeme svjetskog rata zadivio je kardinal Mercier čitav kulturni svijet nadnaravnom moralnom snagom, kojom se poput gorde nepokretne stijene ispravio i neustrašivo digao na obranu svoга potlačenog naroda. Vjera mu je dala tu moć. Zato se nije čuditi, da često upravo najsavjetniji katolici i revni svećenici stoje u prvim redovima narodnih boraca te u svoje nacionalne težnje ulijevaju i odviše religioznog žara.

Problem narodnosti još nije svestrano obrađen i autoritativno riješen, zato i etika nacionalizma nije potpuno izgrađena. Ovaj članak želi otvoriti samo neke vidike, s kojih možemo u svijetlu zdravog razuma promatrati vrednotu, koja i u naše dane tako pokreće duhovima.⁴

Pravo individua.

Upitamo li narodno osviještenog čovjeka, što zapravo misli, i što hoće da kaže, kada se ponosno udara u prsa i otvoreno priznaje Francuzom, Nijemcem ili Hrvatom, on će nam odgovoriti

³ Tako n. pr. Rim. XI. 1. Pitam dakle: Zar je Bog odbacio narod svoj? Bože sačuvaj! Jer i ja sam Izraelac, od sjemena Abrahamova, od koljena Benjaminova. — Ili ibd. IX. 3 sqq: Jer bih želio, da ja sam budem odlučan od Krista za braću svoju, rodake moje po tijelu. Ta oni su Izraelci, njihovo je posinjenje i slava, i zavjeti i zakonodavstvo i bogoštovje i obećanja. Njihovi su oci i od njih je Krist po tijelu...

⁴ Čitalac će ove misli moći zgodno da popuni onim, što je u svoje vrijeme o tom pitanju pisao Mahnić u »Rimskom katoliku« ili što je pisala Hrv. Straža.

poprilici ovako: Svijestan sam i osjećam, da je moj život najtješnije srastao sa svim životnim vrednotama, koje n. pr. pojam »francuski« sebi krije. Prisluskujem li u tišini pažljivo žuborenju svog životnog potoka, razabirem u njem daleku jeku glasova, koji prepričavaju francusku povijest; slava velikih djela starih Francuza odzvanja mojim nutarnjim prostorijama; izgubljeni talasi zuburkane njihove prošlosti zapljuskuju o moje obale, i tu dižu nove valove s novim životom, koji je samo produljenje njihovoga. U svojim kostima, u svom tkivu, ja nosim »mrtve, što govore«,⁵ a ti mrtvi zvali su se Francuzi. Kao da je jezgra mog bića sazdana od njihovih slavni ostataka i kao da su oni u meni uskrsnuli na pomladeni život. Na istom tlu potjerala je naša životna biljka, među istim stijenama je uzrasla, s jednakim nepogodama se borila. I tamo negdje sasvim daleko ja naslućujem, da se naše životno žilje tako ispreplelo, da sačinjava samo jednu snažnu žilu, korijen, iz kojeg je niknuo sav francuski rod. U dnu mojih očiju odsijevaju iste zvijezde, za kojima su moji predci čeznuli; mirisom istog cvijeća opajala se moja i njihova mladost; isti čisti zrak i blagi povjetarac širio je naše grudi; isti jezik, isti milozvučni glasovi bili su meni i njima čudovito oruđe, kojim se iz zajedničke riznice prenosilo i prelijevalo u nas duhovno blago uljudbe, vjere, znanosti i umjetnosti. Zato nam je i tjelesna i duševna fizionomija slična. U crtama moga lica, u dobrim i slabim svojstvima moje psihe vi prepoznajete njih stare Francuze. Ovi i slični momenti spleli su oko mog života gustu mrežu čvrstih i nerazdruživih veza, kojima sam tijesno i zauvijek povezan u jednu cjelinu sa svim, što nosi ime francusko. Kad osjećam, mislim i radim, iz mene odsijeva ono, što stoljeća poznaju pod imenom »francuskog genija«. On je neka vrst vitalnog principa moje tjelesno-duhovne naravi, onaj određeni oblik, u kojem opća ljudska narav u meni dolazi do izražaja, pa se ne čudite, ako je on i ideal, za koji živim. Ne ću da se upuštam u poblize određivanje tog ideala. On blista na obzorju budućnosti u najrazličitijim bojama pred očima mojih sunarodnjaka. Ali jedno je sigurno, kao Francuzi svi mi nosimo u srcu plamenu želju, da ova specifična francuska duša dođe do potpunog razvitka; da pred licem zemlje zasja u punom svijetlu sve, što je u njoj pohranjeno; da genij Francije široko i snažno raširi krila i da na liri humaniteta (kako reče neki naš pisac) i naša narodna žica u zboru naroda slobodno, puno i skladno zazvuči u velebnu kosmičku harmoniju.⁶

⁵ »Les morts qui parlent« najsnažniji roman vicomte de Vogue-a.

⁶ Znanstveno Dr. Ušeničnik s Cathreinom ovako označuje narod: »Narod je skupina pojedinaca iste narodnosti; a narodnost je ukupni duševno-tjelesni značaj, koji pripada većem mnoštvu ljudi nasljedno po podrijetlu i povijesnom razvoju te ih dijeli od svih drugih skupina«. Ali dobro opaža, da je to narod više u materijalnom smislu, još nekako in potentia. Kad govorimo o narodu u punom značenju riječi, onda mislimo: »mnoštvo, koje ujedinjuje čiva svijest kulturne osebitosti i međusobne pripadnosti, svijest narodne indi-

Od svih faktora, koji određuju narodnost pojedinaca, najjače regbi iskače živa i duboka svijest tijesne životne povezanosti i jedinstva s određenom etničkom i kulturnom cjelinom. Razlozi, iz kojih ona izvire i temelji, na kojima počiva, mogu biti različiti. Oni su drugi u Švicara, drugi u Belgijanaca ili Amerikanaca, drugi opet u Iraca ili Poljaka. Kao što mnoge druge socijalne tvorevine (n.pr. država), uvjetovana je i geneza određenog naroda prividnom slučajnošću historijskog razvitka i sudjelovanjem slobodne ljudske volje. Istaknuli smo najobičnije i najjače momente, koji stvaraju međusobnu srodnost i sličnost karaktera; dosljedno sličan način osjećanja i prosuđivanja životnih pojava. Iz toga se vidi, da u normalnim prilikama svijest međusobne pripadnosti i jedinstva nije nešto površna i ishitrena, nego da spušta korijenje duboko u socijalnoj naravi ljudskoj. Ona sama može da pred forumom razuma u velikoj mjeri opravda privrženost i ljubav k vlastitom narodu i njegovim tradicijama.

To najlakše razumiju oni, koji su u godinama razvoja i studija morali dulje vremena da borave u tuđini, među drugim narodom. Naučili su njegov jezik, upoznali zemlju i značaj narodni, proučavali prošlost i sadašnje težnje njegove. Lijep je njihov jezik, bogatiji od našeg; krasna je njihova zemlja, ravna našoj; slavna njihova prošlost. Ali sve to stoji pred nama kao bogato **prostrt stol, na kojem se nalazi za naš želudac teško probavljiva hrana.** Mi je doduše primamo u se, ali samo napola možemo da je asimiliramo. Čutimo, da ne prelazi potpuno u našu krv i naše tkivo. Nema glasa, koji bi prodro tako duboko i dirnuo tako fine strune naše naravi kao materinski jezik. Kao da smo se probudili iz maglovitog, teškog polusna, kad ga u tuđini nenadano začujemo. Nigdje nam se prsa tako slobodno ne šire, nigdje ne dišemo tako lako i veselo kao u domaćem kraju. Ni u jednoj umjetnini ne ćemo naći onog užitka, što ga otkrivamo u našoj narodnoj pjesmi i u umotvorima, koji nose pečat narodnog duha. Nema povijesti, koja bi našla toliko odziva u našoj nutrini, probudila tolike uspomene i dala tako snažnih poticaja kao najnezatniji događaj iz naše prošlosti.

Ptica ljubi svoja krila i visinski zrak, u kojem se kreće. Riba, da je svijesna i da može, branila bi svoje vodeno carstvo — element, u kojem jedino može da diše i živi. Isti životni nagon potiče čovjeka, da sebi i svojim čuva svoju narodnost. Dokaz, kojim se etika služi, da pokaže, kako je ljubav i vjernost k državnom organizmu naravna dužnost, mogao bi se, iako ne u jednakom stupnju, primijeniti ovamo: da čovjek uzmogne živjeti prema zahtjevima i dostojanstvu ljudske naravi, treba da živi u narodu i s

---

vidualnosti. S ovom svijješću se ujedno očituje **volja**, da se hoće narod kao narod da afirmira. «Čas 1914: Nacionalizam in Jugoslovani. Za zadnju tvrdnju donosi Ušeničnik u spomenutom članku zgodan i poučan primjer.

narodom; t. j. njegov život mora biti uronjen u narodnu atmosferu.

Kretanje izvan nacionalne atmosfere sprečava slobodni razmah životnih sila i u odrasla čovjeka. On nikada ne može u tuđini postati potpun čovjek i neke sile zauvijek su sputane u njegovoj nutrini.⁷ Pogotovo to vrijedi za mlade i nježne biljke, koje se nalaze još u njezi vrtlara. Uzgojiti, kako već sama latinska riječ »educare — educere« veli, znači izvesti, izvući iz neke naravi sve, što ona u sebi krije; pomoći do razvitka nekom biću. Zato u dekalog dobre pedagogike ide i načelo: Poštuj narav i individualnost svojih gojenaca. Zašto su i u našim katoličkim zavodima duše tako često pune nepouzdanja prema uzgojiteljima? Jer im se opravdano ili neopravdano čini, da se uzgojitelj trudi i toliko zanima za njih više radi ideala, koji mu lebdi pred očima negoli radi njih samih. A duša nekud intuitivno osjeća, da svrha života ne može biti izvan nje nego u njoj, i da su pravo imali Sokrat ili Pitagora, kad su čitavu etiku saželi u maksimu: »Spoznavaj sebe sama... i budi ono, što jesi«, ili kako je Leibnitz isto izrazio: Radi u tebi na dobro tvoje naravi, i da dosljedno uzgoj mora ići za tim, da od njih učini potpuno ono, što oni u klici već jesu. Istina, odgoj može da nategne neko biće na kalup, koji njegovoj duševnoj strukturi nikako ne odgovara; on može pokušati da u nj utisne sliku, za koju u naravi nema predispozicija; on može pokušati da od Slovenacu stvara Talijane — ali će tako mjesto umjetnine i potpunog čovjeka dobiti umanjeno biće i nakazu. A to je zločin nad individualnim životom djeteta, koje ima sveto pravo da postane ono, što jest. A baštinjeni duševno — tjelesni značaj hoće da dijete slovenskih roditelja bude Slovenac.

Zanimivo je, kako o našem pitanju sudi Gustav Le Bon u knjizi: Psihologijski zakoni o razvoju naroda:

»Svojtva karaktera, kojih skup tvori nacionalnu dušu... konačno daju vrlo ustaljen spoj osjećaja i vjerovanja, utvrđujući kroz stoljeća potrebe, kojima je izvrnut život svake nacije. (str. 8.)... Izvrnut dojam na neki izvjesni način po izvanjskim stvarima pojedinac osjeća, misli i radi na način vrlo različit od onoga, kojim će osjećati, misliti i raditi pojedinci, koji posjeduju drukčije duševno ustrojstvo. (str. 39) »... ustanove i obuka... postale su kod modernih demokracija lijekovima, koji sve liječe, i sredstvom, koji će doskočiti nejednakostima... Naprednija je znanost dokazala doduše

⁷ Razumije se, da narodnost nije jedini, pače ni najvažniji uvjet za potpuni razvitak pojedinačkog života. Našeg radnika nesnosne socijalne prilike često bacaju u tuđinu. Do njega ne dopire ni dašak narodnog duha, i on se polako odnarođi. Uza sve to će se katkad radi poboljšanja ostalih životnih prilika idealu čovjeka lakše približiti tamo negoli kod kuće. U tom slučaju je on posve ispravno narodnost žrtvovao većem dobru. Ali iz toga ne slijedi, da narodnost i za njega nije velika vrednota, a boravak u tuđini samo minus malum. Zato je nesamo u redu, nego donekle i dužnost po mogućnosti ostati u vezi s vlastitim narodom.

ispraznost teorija o jednakosti i pokazala, da se duševni ponor, što ga je prošlost stvorila među pojedincima i rasama, može zasuti samo vrlo polaganim nasljednim nagomilavanjima. Moderna nas je psihologija pored teških lekcija iskustva poučila, da su ustanove i odgoj, koji prijaju nekim pojedincima i nekim rasama, vrlo škodljive drugima.« Str. 14. »Misao, koja je još vrlo raširena, da obuka može oživotvoriti takvu zadaću, jedna je od najjadnijih iluzija, što su se rodile u teoretičara čistog razuma... Lako je, da Crnac položi ispit zrelosti ili da postane advokatom; ali time mu se daje samo površna vanjska politura, bez ikakva djelovanja na njegovo duševno ustrojstvo... Za deset godina lako će mu se uliti naobrazba dobro odgojenog Engleza. Da se od njega učini zbiljski Englez... za to bi više vjekova jedva dostajalo.« Str. 40. »Izgradnja nacionalne duše zahtijeva u pravilu više stoljeća. Kad je jednom ustaljena, ona ostaje dugo vremena izvan do-sega sviju napadaja. Unatoč najenergičnijih sredstava, velika Revolucija nije uspjela u svom pokušaju da izmijeni francusku dušu.« Str. 9. »Valovi, što ih podigla oluja... stišali se, i jezero je opet zadobilo svoju mirnu površinu. Čak u najburnijim epohama, za kojih dolazi do najneobičnijih promjena osobnosti, lako je prepoznati pod novim oblicima temeljne značajke rase.«⁸

Naravne sile i sposobnosti pojedinaca ne smiju ostati mrtvi kapitali i zakopani talenti. Svako ima dužnost i pravo, da ih po mogućnosti potpuno razvije i na opće dobro upotrijebi. U jednakoj mjeri ima dužnost i pravo, da upotrijebi sredstva, koja su zato potrebna i nitko nema pravo, da mu ih uskraćuje. Nacionalni uzgoj, slobodno kretanje u narodnom duhu i što bujniji razvitak narodnog života s pravom smatramo takovim sredstvima. To je ukratko prvi razlog, kojeg smo htjeli navesti u prilog kršćanskog nacionalizma.⁹

I. Kozelj D. I.

⁸ Str. 30. Prema prijevodu Dr. Slavka Ježić-a.

⁹ Možda ne će biti suvišno upozoriti čitatelja, da je velika razlika između ove dvije rečenice: Svi su kršćani dužni težiti za savrшеноšću i Svi su kršćani dužni obdržavati zapovijedi.

